

7

ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗΣ ΣΧΕΣΗΣ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΜΕ ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ ΤΗΝ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ

/

PROMOTION OF THE DIALECTIC RELATION OF MUSEUMS AND SCHOOLS ON THE BASIS OF TEACHERS TRAINING

Ξανθίππη Βασιλειάδου, Ειρήνη Δελιδάκη, Όλγα Σακαλή & Ευμορφία Τζιαμάγκα /
Xanthippi Vasiliadou, Irene Delidaki, Olga Sakali & Evmorfia Tsiamanga*

ABSTRACT

The museum is considered an educational space providing many opportunities for multiple readings of material and intangible culture and for interactive experiences. Regarding the need for a more essential communication and collaboration between museums and schools, which are justified as partners in constructing schoolchildren's

*Η Δρ. Ξανθίππη Βασιλειάδου είναι Φιλολόγος Εκπαιδευτικός, Ιστορικός της Τέχνης (ΜΑ), με διδακτορικό τίτλο στη Μουσειοπαιδαγωγική, Υπεύθυνη Πολιτιστικών Θεμάτων της Διεύθυνσης Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης της Δυτικής Θεσσαλονίκης. vaxanth1@otenet.gr

Η Ειρήνη Δελιδάκη είναι Μουσειοπαιδαγωγός στο Μουσείο Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης, Αρχαιολόγος (ΜΑ) και Υποψήφια Διδάκτωρ στο Τμήμα Πολιτισμικής Τεχνολογίας και Επικοινωνίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου. edelidak@hotmail.com

Η Δρ. Όλγα Σακαλή είναι Μουσειολόγος -Μουσειοπαιδαγωγός στη Διεύθυνση Μουσείων του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού, Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας. olgasakali@gmail.com

Η Ευμορφία Τζιαμάγκα είναι Μουσειοπαιδαγωγός, με ειδίκευση στο Παιδαγωγικό Παιχνίδι και Παιδαγωγικό Υλικό στην Πρώτη Παιδική Ηλικία (ΜΕΔ), Εφορεία Αρχαιοτήτων Μαγνησίας. tsiamagkaev@gmail.com

Museumedu 4 / June 2017, pp. 157-182.

Copyright © 2017 by Museum Education and Research Laboratory, University of Thessaly.

All rights of reproduction in any form reserved.

cultural identity, the Department of Cultural Programmes in the Directorate of Secondary Education of Western Thessaloniki planned a pilot educational project entitled “*Visual Dialogues with objects and works of art in museums*”. The basic aim was to train secondary teachers in museum education issues that relate to the school curriculum, and to enhance their collaboration with museum educators. The project was conducted in 3 phases, in 6 museums of Thessaloniki: A. the State Museum of Contemporary Art and the Macedonian Museum of Contemporary Art; B. the Museum of Byzantine Culture and the Telloglion Foundation of Arts; and C. the Archaeological Museum and the Cinema Museum. Museum educators, artists and schoolteachers collaborated effectively in planning educational activities that aimed at exploring the interpretative dynamics of artworks and other museum objects. This paper presents how the educational work conducted in phase C, at the Archaeological Museum and the Cinema Museum of Thessaloniki, responded to this challenge aiming at the enhancement of experiential learning through drama, music and audio-visual arts. The evaluation results provide a valuable framework for the promotion of the cross-disciplinary relation and collaboration of museums and schools.

Dr. **Xanthippi Vasiliadou** is Educator, Philologist with an MA in History of Art and a PhD in Museum Education, Head of Cultural Affairs at the Directorate of Secondary Education of Western Thessaloniki, Greece. vaxanth1@otenet.gr

Irene Delidaki is Museum and Film Educator at the Cinema Museum of Thessaloniki, with an MA in Archaeology, currently a PhD candidate at the Department of Cultural Technology and Communication, University of the Aegean, Greece. edelidak@hotmail.com

Dr. **Olga Sakali** is Museologist and Museum Educator (PhD), currently working at the Directorate of Museums of the Ministry of Culture and Sports, Department of Educational Programmes and Communication, Greece. olgasakali@gmail.com

Evmorfia Tsiamanga is Museum Educator (MEd), Ephorate of Antiquities of Magnesia, Volos, Greece. tsiamagkaev@gmail.com

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το μουσείο θεωρείται πλέον ένας δυναμικός χώρος εκπαίδευσης που παρέχει τη δυνατότητα για πολλαπλές αναγνώσεις του υλικού και άυλου πολιτισμού μέσω διαδραστικών βιωματικών εμπειριών. Αναγνωρίζοντας ως σημαντική την ουσιαστική επικοινωνία και συνεργασία μεταξύ μουσείων και σχολείων, το Τμήμα Πολιτιστικών Θεμάτων της Διεύθυνσης Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Δυτικής Θεσσαλονίκης σχεδίασε ένα πιλοτικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα, με σκοπό την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σε θέματα μουσειακής αγωγής σε σύνδεση με το σχολικό αναλυτικό πρόγραμμα και τη βελτίωση της σχέσης τους με τους μουσειοπαιδαγωγούς. Το πρόγραμμα εφαρμόστηκε σε 3 φάσεις, σε 6 μουσεία της πόλης: Α. στο Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης και το

Μακεδονικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, Β. στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού και το Τελλόγλειο Ίδρυμα Τεχνών, και Γ. στο Αρχαιολογικό Μουσείο και το Μουσείο Κινηματογράφου. Στο πλαίσιο αυτού του προγράμματος, μουσειοπαιδαγωγοί, καλλιτέχνες και εκπαιδευτικοί διαφόρων ειδικοτήτων συνεργάστηκαν αποτελεσματικά στον σχεδιασμό βιωματικών δραστηριοτήτων που αποσκοπούσαν να διερευνήσουν την αφηγηματική και ερμηνευτική δυναμική των έργων τέχνης και γενικότερα των μουσειακών αντικειμένων. Το άρθρο αυτό περιγράφει το εκπαιδευτικό έργο που πραγματοποιήθηκε στην τρίτη φάση, στο Αρχαιολογικό Μουσείο και στο Μουσείο Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης, με σκοπό τη βιωματική προσέγγιση και ερμηνεία των εκθεμάτων με την αξιοποίηση του δράματος, της μουσικής και οπτικοακουστικών τεχνών, όπως του κινηματογράφου. Τα αποτελέσματα της αξιολόγησης που προέκυψαν από την ανάλυση των απαντήσεων των εκπαιδευτικών που συμμετείχαν στο πρόγραμμα στο ειδικά σχεδιασμένο ερωτηματολόγιο διαμορφώνουν ένα σημαντικό υπόβαθρο για την προώθηση της συνεργασίας μεταξύ μουσείων και σχολείων, ειδικότερα της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Εισαγωγή

Οι σύγχρονες μουσειολογικές αντιλήψεις θεωρούν το μουσείο ένα δυναμικό χώρο εκπαίδευσης που παρέχει τη δυνατότητα για πολλαπλές αναγνώσεις του υλικού και άυλου πολιτισμού και δίνει έμφαση στη διάδραση ανθρώπων και πολιτισμού (Falk & Dierking 2013, Witcomb 2003, Τσιτούρη 2002, Adams & Moussouri 2002).

Το σύγχρονο μουσείο στοχεύει στην ανάπτυξη ουσιαστικής επικοινωνίας με το ευρύ κοινό και, ως περιβάλλον εμπειρικής μάθησης (Νικονάνου 2010, Falk & Dierking 2000, Hein 1998), προσπαθεί να προάγει τη διαπολιτισμική κατανόηση, να καλύπτει τις ανάγκες διαφόρων κοινωνικών ομάδων και να ενισχύει ατομικές και συλλογικές ταυτότητες, καλώντας τους επισκέπτες να συμμετέχουν ενεργά σε έναν γόνιμο «διάλογο» με τα μουσειακά αντικείμενα (Simon 2010).

Κοινός τόπος δράσης των δύο θεσμών, μουσείου και σχολείου, θα μπορούσε να θεωρηθεί: «η γνώση και διατήρηση της υλικής και άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς» (Δάλκος 2000:21) και η ενίσχυση της πολιτισμικής συνείδησης μέσα από εκπαιδευτικές δράσεις που «προτείνουν τρόπους ανάγνωσης της πολιτιστικής κληρονομιάς, ερμηνείας της ιστορίας, κατανόησης της πολιτιστικής μας ταυτότητας αλλά και των άλλων» (Υπουργείο Πολιτισμού 2002:12) στη σύγχρονη πολυπολιτισμική κοινωνία. Η σχέση μεταξύ τους, παρά τις σημαντικές διαφορές στον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας, ενισχύεται από σύγχρονες ψυχοπαιδαγωγικές θεωρίες, όπως αυτές του κονστρουκτιβισμού (Hein 1998 και 2007) και των πολλαπλών τύπων νοημοσύνης (Gardner 1983), οι οποίες ορίζουν ως βασικό σκοπό της εκπαίδευσης τη δόμηση γνώσεων και την ανάπτυξη δεξιοτήτων που συνδέονται όχι μόνον με διανοητικές, αλλά και με γλωσσικές, αισθητικές, συναισθηματικές, σωματικές και κοινωνικές διεργασίες, ενώ παράλληλα υποστηρίζουν τη βιωματική μάθηση τόσο στο χώρο του σχολείου¹ όσο και στο μουσειακό περιβάλλον (Νικονάνου 2015).

Στις κατευθυντήριες γραμμές του «νέου σχολείου», όπως αυτές ορίζονται από το Διαθεματικό Πρόγραμμα Σπουδών που καθιερώθηκε από το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων το 2003, η εκπαιδευτική διαδικασία συνδέεται με την ολιστική ανάπτυξη των παιδιών μέσα από την διαθεματική προσέγγιση που υποστηρίζεται από μεθόδους ενεργητικής προσέγγισης της γνώσης.² Επιπλέον, οι επισκέψεις σε μουσεία περιλαμβάνονται στο σχολικό πρόγραμμα πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ως μέρος των σχολικών πολιτιστικών και εκπαιδευτικών εκδηλώσεων, ενώ παράλληλα στηρίζεται η πολιτισμική εκπαίδευση και προτείνονται τρόποι αξιοποίησης χώρων πολιτισμικής αναφοράς (μουσεία και βιβλιοθήκες) στο πλαίσιο του αναλυτικού προγράμματος σπουδών.

Αντίστοιχα, στο πλαίσιο της μη τυπικής εκπαίδευσης, τα προγράμματα των μουσείων που απευθύνονται σε σχολικές ομάδες και βρίσκονται στο επίκεντρο της εκπαιδευτικής

τους δράσης³ προσφέρονται για την προώθηση της ολιστικής και διαθεματικής προσέγγισης της γνώσης με τη χρήση ενεργητικών μεθόδων μάθησης (Τζιαφέρη 2005, Κύρδη 2002, Νάκου 2001, Hooper-Greenhill 1999). Υπό το πρίσμα αυτό, δημιουργούνται νέες προοπτικές για τη σύνδεση των μουσείων με το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών της σχολικής εκπαίδευσης και για τη διαμόρφωση ενός δυναμικού περιβάλλοντος κοινωνικής και πολιτισμικής αλληλεπίδρασης.

Η δυναμική των πολιτιστικών προγραμμάτων στο πλαίσιο επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών

Στο σύγχρονο σχολείο που επιδιώκει την εξωστρέφεια, βασικά στοιχεία θεωρούνται η διαθεματικότητα, η διεπιστημονικότητα, η σύνδεση της σχολικής γνώσης με τα ενδιαφέροντα των παιδιών και την κοινωνική πραγματικότητα, η καλλιέργεια της αισθητικής και η ενεργοποίηση της κριτικής σκέψης και της δημιουργικότητας των παιδιών. Η διαδικασία αυτή προϋποθέτει έναν «νέο ρόλο» για τον εκπαιδευτικό που λειτουργεί ως διαμεσολαβητής ανάμεσα στα νέα άτομα και την κοινωνία. Ως εκ τούτου, θεωρείται απαραίτητη η συνεχής επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, που τους δίνει τη δυνατότητα να ανταποκρίνονται αποτελεσματικά στις σύγχρονες κοινωνικές και επαγγελματικές απαιτήσεις, αναπτύσσοντας ικανότητες κριτικού (ανα)στοχασμού ως προς την ίδια την εκπαιδευτική διαδικασία και τον εμπλουτισμό αυτής με καινοτόμες εκπαιδευτικές δράσεις (Ματσαγγούρας 2006).

Σημαντική ως προς αυτήν την κατεύθυνση, καθώς και ως προς την ανάδειξη της πολιτισμικής διάστασης της εκπαίδευσης, υπήρξε η συμβολή του προγράμματος «Μελίνα: Εκπαίδευση και Πολιτισμός» (1995-2004), το οποίο εφαρμόστηκε στην πρώτη βαθμίδα του εκπαιδευτικού μας συστήματος.⁴ Το συγκεκριμένο πρόγραμμα κοινής δράσης του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων και του Υπουργείου Πολιτισμού αποτέλεσε μια νέα εκπαιδευτική πρόταση, προάγοντας τη μουσειακή εκπαίδευση και τη δημιουργική συνύπαρξη μουσείου και σχολείου.

Σταθμός στην προσπάθεια σύνδεσης μουσείου και σχολείου και τη σχετική επιμόρφωση εκπαιδευτικών, υπήρξαν ακόμη τα έξι Περιφερειακά Σεμινάρια με τίτλο «Μουσείο-Σχολείο» που διοργάνωσε το Ελληνικό Τμήμα του ICOM, από το 1990 έως το 2002.⁵ Ειδικά στο τελευταίο, δόθηκε ιδιαίτερη βαρύτητα στην ενδυνάμωση του ενεργού ρόλου των εκπαιδευτικών στον σχεδιασμό εκπαιδευτικών προγραμμάτων στους μουσειακούς χώρους.

Στο Πρόγραμμα Μείζονος Επιμόρφωσης για το νέο σχολείο, Πιλοτική Φάση (2011), το οποίο απευθυνόταν σε εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, δόθηκε έμφαση στη δια βίου μάθηση, σε βιωματικές μεθόδους διδασκαλίας και μάθησης, στην αξιοποίηση των τεχνών στην εκπαίδευση, και στον ρόλο των πολιτιστικών προγραμμάτων.⁶

Σύμφωνα με ορισμό του Υπουργείου Παιδείας, πολιτιστικό πρόγραμμα εννοείται

κάθε δημιουργική διαδικασία που έχει ως αντικείμενό της πέραν της καλλιέργειας της αισθητικής την ανάδειξη και προώθηση στοιχείων πολιτισμού όπως: σύνθεση πληθυσμού, κοινωνική και οικονομική οργάνωση, πεποιθήσεις, αντιλήψεις, ιδέες (κοινωνία, ιδεολογία, θρησκεία, κλπ.), κοινωνική συμβίωση-επικοινωνία, γλώσσα, ήθη-έθιμα, τελετουργίες, επαγγέλματα, υπηρεσίες, οικογένεια, σχολείο, γειτονιά, ξενοφοβία-ρατσισμός, σχέσεις των δύο φύλων, αστυφιλία, βία, ανεργία, τεχνολογικά επιτεύγματα, αρχιτεκτονήματα, καλλιτεχνικά δημιουργήματα, αντικείμενα καθημερινής χρήσης (ΥΠΕΠΘ 2003).⁷

Τα πολιτιστικά προγράμματα είναι θεσμοθετημένες (από το 2003) προαιρετικές σχολικές δραστηριότητες που υλοποιούν ομάδες εκπαιδευτικών και παιδιών εκτός ωρολογίου προγράμματος (2 ώρες την εβδομάδα) και διαρκούν 5-6 μήνες.⁸ Αυτά στηρίζονται στη βιωματική προσέγγιση ευρείας θεματολογίας μέσα από τη συνεργασία, τη διασύνδεση με πεδία του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών και τη χρήση ποικίλων μορφών τέχνης, καλλιεργούν τις πολλαπλές ευφυΐες των παιδιών (Gardner 1983) και στοχεύουν: α) στη σύνδεση της εκπαίδευσης με τις τέχνες και την προώθηση της πολιτιστικής εκπαίδευσης στα σχολεία, β) στη γνωριμία με τον πολιτισμό στις ποικίλες εκφάνσεις του μέσα από την έρευνα και τη δημιουργία, γ) στην επαφή με την πολιτισμική κληρονομιά και τα επιτεύγματα της ανθρώπινης δημιουργίας, δ) στο σεβασμό του πολιτισμικά διαφορετικού, ε) στην εξοικείωση των εκπαιδευτικών με σύγχρονες μεθόδους διδασκαλίας και στην αναβάθμιση του διδακτικού έργου και του ρόλου τους, διαμορφώνοντας ένα πλαίσιο συνεργασίας μεταξύ τους μέσω της παρουσίας και διάχυσης καλών πρακτικών.

Οι Υπεύθυνοι Πολιτιστικών Θεμάτων στις Διευθύνσεις Α΄/θμιας και Β΄/θμιας Εκπαίδευσης της χώρας ενημερώνουν τους εκπαιδευτικούς σχετικά με τις δυνατότητες και τους στόχους εφαρμογής των πολιτιστικών προγραμμάτων, επισκέπτονται τα σχολεία προς εμπύκωση των ομάδων, υποστηρίζουν με επιμορφωτικές δράσεις (σεμινάρια και εργαστήρια) τα πολιτιστικά προγράμματα σύμφωνα με τη θεματολογία τους και τις ανάγκες των εκπαιδευτικών, οργανώνουν εκδηλώσεις παρουσίασης των υλοποιημένων πολιτιστικών προγραμμάτων των σχολείων (γιορτές μαθητικής δημιουργίας) και συνεργάζονται με εκπαιδευτικά ιδρύματα, δημοτικές αρχές και πολιτιστικούς φορείς.⁹

Λαμβάνοντας υπόψη ότι στο πλαίσιο υλοποίησης πολιτιστικών προγραμμάτων στα σχολεία της Διεύθυνσης Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Δυτικής Θεσσαλονίκης πραγματοποιούνται συχνά επισκέψεις σε μουσεία της πόλης και οι εμπλεκόμενοι εκπαιδευτικοί ενδιαφέρονται ιδιαίτερα για τη δυνατότητα αξιοποίησης των μουσείων και άλλων χώρων πολιτισμικής αναφοράς, η Υπεύθυνη του Τμήματος Πολιτιστικών Θεμάτων της εν λόγω Διεύθυνσης, στοχεύοντας στην ενίσχυση του διαλόγου μεταξύ

σχολείου και μουσείου, διοργάνωσε και ανέλαβε τον συντονισμό πιλοτικού επιμορφωτικού προγράμματος με τίτλο «*Οπτικοί διάλογοι με τα αντικείμενα και τα έργα τέχνης στα μουσεία*», το οποίο πραγματοποιήθηκε σε συνεργασία με έξι μουσεία της Θεσσαλονίκης, τον Ιανουάριο και Φεβρουάριο του 2014.

Χαρακτηριστικά και στόχοι του προγράμματος «Οπτικοί Διάλογοι με τα αντικείμενα και τα έργα τέχνης στα μουσεία»

Βασικός σκοπός του προγράμματος ήταν η ευαισθητοποίηση και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών γυμνασίων και λυκείων σε θέματα μουσειακής αγωγής, μέσα από τη σύνδεσή της με τα γνωστικά πεδία του σχολείου και η ενίσχυση της συνεργασίας τους με τους μουσειοπαιδαγωγούς.

Πιο συγκεκριμένα, το επιμορφωτικό αυτό πρόγραμμα είχε ως στόχους:

- α) να κατανοήσουν οι εκπαιδευτικοί τις ιδιαιτερότητες του σχεδιασμού των εκπαιδευτικών προγραμμάτων,
- β) να εξοικειωθούν με τρόπους οργάνωσης μιας εκπαιδευτικής επίσκεψης σε ένα μουσείο σε συνεργασία με τους μουσειοπαιδαγωγούς, και
- γ) να δημιουργήσουν δικά τους σχέδια δράσης με βάση τα εκθέματα του εκάστοτε μουσείου λαμβάνοντας υπόψη τα σχολικά αναλυτικά προγράμματα.

Στο πρόγραμμα συμμετείχαν 115 εκπαιδευτικοί χωρισμένοι σε 3 ομάδες, κάθε μία εκ των οποίων παρακολούθησε τις εκπαιδευτικές δράσεις 2 μουσείων, ως εξής: Ομάδα Α (*Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης και Μακεδονικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης*), Ομάδα Β (*Τελλόγλειο Ίδρυμα Τεχνών και Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού*), Ομάδα Γ (*Μουσείο Κινηματογράφου και Αρχαιολογικό Μουσείο*).¹⁰

Στις ομάδες σχεδιασμού των εκπαιδευτικών δράσεων του κάθε μουσείου που προσδιόρισαν το θέμα και τις μουσειοπαιδαγωγικές μεθόδους και δραστηριότητες, εστιάζοντας στην ερμηνευτική και αφηγηματική δυναμική των αντικειμένων και των έργων τέχνης των μουσειακών συλλογών, συνεργάστηκαν εν ενεργεία εκπαιδευτικοί διαφορετικών ειδικοτήτων (φιλόλογοι, φυσικοί, μαθηματικοί, εικαστικών, μουσικής) με καλλιτέχνες (κινηματογραφιστές, εικαστικούς, ηθοποιούς, χορευτές-χορογράφους) και μουσειοπαιδαγωγούς.¹¹ Μετά από εκπαιδευτική ξενάγηση-εξερεύνηση των επιλεγμένων μουσειακών χώρων ή θεωρητική προσέγγιση του θέματος με διαλέξεις και συζήτηση, οι συμμετέχοντες, χωρισμένοι σε ομάδες, έλαβαν μέρος σε βιωματικές δραστηριότητες, που αξιοποιούσαν τις εικαστικές τέχνες (σχέδιο, κατασκευές, παραγωγή οπτικοακουστικού υλικού), το θέατρο (θεατρικό παιχνίδι, δραματοποίηση, κινησιολογία) και τη μουσική (δημιουργία μουσικών εικόνων με απλά υλικά), εντάσσοντας δημιουργικά τις τέχνες στη διαδικασία της βιωματικής μάθησης εντός του μουσειακού περιβάλλοντος (Νικονάνου 2015).

Αφού ολοκληρώθηκαν οι δράσεις, πραγματοποιήθηκε ημερίδα στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού (22 Φεβρουαρίου 2014), όπου παρουσιάστηκαν συνοπτικές περιγραφές αυτών από τις υπεύθυνες των μουσείων, δίνοντας σε όλους τους συμμετέχοντες εκπαιδευτικούς την δυνατότητα να ανταλλάξουν σκέψεις και απόψεις επικοινωνώντας τις εμπειρίες τους.

Στην παρούσα εργασία παρουσιάζονται ο σχεδιασμός και η υλοποίηση των δράσεων στα δύο μουσεία της Ομάδας Γ - στις οποίες συμμετείχαν 32 εκπαιδευτικοί και οι οποίες αποσκοπούσαν στη βιωματική προσέγγιση και ερμηνεία των εκθεμάτων με την αξιοποίηση του θεάτρου, της μουσικής και οπτικοακουστικού υλικού - καθώς και τα αποτελέσματα της αξιολόγησης αυτών.

Η δράση στο Μουσείο Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης «Κινηματογράφος και λογοτεχνία»

Βασικός στόχος της δράσης στο Μουσείο Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης (ΜΚΘ) ήταν να αναζητηθούν μηχανισμοί μάθησης για τη σύνδεση και ενσωμάτωση της κινηματογραφικής εμπειρίας στο σχολικό πρόγραμμα. Ποικίλες, άλλωστε, είναι οι έρευνες που αναφέρουν ότι τα εκφραστικά μέσα της κινούμενης εικόνας, μπορούν να ενισχύσουν τις κριτικές, στοχαστικές και συναισθηματικές διαστάσεις της μάθησης και να προσφέρουν νέα χαρακτηριστικά στη σχολική διδακτική πράξη (Κόκκος 2011, Mezirow 2009).

Προετοιμασία

Κατά την προεργασία, πραγματοποιήθηκε μια σειρά συναντήσεων μεταξύ των μουσειοπαιδαγωγών, των εκπαιδευτικών και των θεατρολόγων της ομάδας εργασίας,¹² ώστε να οριστούν από κοινού η στοχοθεσία και τα στάδια υλοποίησης. Ως πρωταρχική επιδίωξη τέθηκε η εξοικείωση των συμμετεχόντων εκπαιδευτικών με τα κύρια εκφραστικά μέσα της εικονικής αφήγησης - λόγος, εικόνα, ήχος - και η γνωριμία τους με τον κινηματογράφο ως εναλλακτικό εκπαιδευτικό εργαλείο.

Για να εκπληρωθεί ο παραπάνω στόχος, το έναυσμα δόθηκε από το εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Κινηματογράφος και Λογοτεχνία» που υλοποιείται στο ΜΚΘ τα τελευταία 6 χρόνια (Κακλαμανίδου 2006). Επιστρατεύθηκαν δύο από τα κύρια συστατικά της κινηματογραφικής γλώσσας: η ποικιλία των εκφραστικών μέσων αλλά και η αφηγηματικότητα που αυτά προσφέρουν κατά την αξιοποίησή τους. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η δομή και το περιεχόμενο της δράσης καθορίστηκαν με βάση τις δυνατότητες που δίνει στην οπτική εμπειρία το μοντάζ.

Αφού επιλέχθηκε ως θέμα μια σημαντική ιστορική στιγμή, συγκεκριμένα η ρίψη της ατομικής βόμβας στη Χιροσίμα στις 6 Αυγούστου 1945, αποφασίσθηκε η αξιοποίηση του

λογοτεχνικού κειμένου *Τα λουλούδια της Χιροσίμα* (Εντίτα Μόρρις) από το σχολικό βιβλίο «Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας» της Β' Γυμνασίου (Γαραντούδης κ.ά. 2007: 223-228), και δύο μικρά αποσπάσματα από το δραματοποιημένο ντοκιμαντέρ του BBC με τίτλο ΧΙΡΟΣΙΜΑ (Paul Wilmshurst 2005) και από την ταινία *Χιροσίμα Αγάπη μου* (Alain Resnais, 1959), τα οποία επιλέχθηκαν επειδή αφορούσαν κομβικά σημεία της αφήγησης και αξιοποιούσαν ειδικά στοιχεία της κινηματογραφικής γλώσσας (κάδρο, πλάνο, σκηνή, σεκάνς).

Οι εκπαιδευτικοί κλήθηκαν να συμμετέχουν στα ακόλουθα στάδια: α) Παρακολούθηση κινηματογραφικών αποσπασμάτων, β) Σύζευξη λογοτεχνικού και κινηματογραφικού λόγου, γ) Μουσικό εργαστήριο, δ) Θεατρικό εργαστήριο, ε) Κινηματογραφική παραγωγή.

Κάθε στάδιο του προγράμματος ήταν δομημένο έτσι ώστε να αναδεικνύεται η αφηγηματική δύναμη της εικόνας που κρύβεται στη συνδυασμένη χρήση λόγου, σώματος, μουσικής και κάμερας. Ο κινηματογραφικός λόγος, έτσι, αποδομείται στα βασικά εκφραστικά του μέσα και οδηγείται σταδιακά στην ανασύνθεσή του. Η κινηματογραφική δημιουργία, άλλωστε, όπως αναφέρουν οι θεωρητικοί του κινηματογράφου, διαμορφώνεται από τη σύνδεση του θεατρικού - ερμηνεία, σκηνικά, κοστούμια - και του λογοτεχνικού κώδικα, όπως αυτός αποτυπώνεται στις λεπτομέρειες ενός σεναρίου (Balázs 2003).

Εφαρμογή

Η εφαρμογή του προγράμματος αναπτύχθηκε σε 3 φάσεις.

Α΄ Φάση

Η δράση ξεκίνησε από την αίθουσα προβολής του Μουσείου Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης (ΜΚΘ) *Τάκης Κανελλόπουλος*, όπου οι εκπαιδευτικοί επικεντρώθηκαν στην κινηματογραφική ανάγνωση. Παρακολούθησαν τα κινηματογραφικά αποσπάσματα και με τη βοήθεια της μουσειοπαιδαγωγού μελέτησαν τα μέρη που απαρτίζουν την αφηγηματικότητα του φιλικού κειμένου. Στο σημείο αυτό δόθηκε η αφορμή να συζητηθούν πρακτικές καλλιέργειες οπτικής γραμματοσύνης (visual literacy) με τις οποίες οι εκπαιδευτικοί θα μπορούν να δίνουν την ευκαιρία στους μαθητές να ερμηνεύουν τα εικονικά μηνύματα, να αναλύουν τις τεχνικές με τις οποίες δημιουργήθηκαν και να δημιουργούν τέτοιου είδους μηνύματα (Ανδριοπούλου 2010).

Στη συνέχεια, ο φιλόλογος της ομάδας, με μια αναλυτική παρουσίαση, έθεσε το θεωρητικό υπόβαθρο, στο οποίο στηρίζεται η σύζευξη λογοτεχνικού και κινηματογραφικού λόγου. Επίσης, δόθηκαν στους εκπαιδευτικούς δύο συγκεκριμένα αποσπάσματα από κείμενα του βιβλίου λογοτεχνίας της Β' Γυμνασίου (Γαραντούδης 227-228),¹³ που αποτέλεσαν τη βάση για τις μετέπειτα βιωματικές δραστηριότητες.

Β΄ Φάση

Οι 32 εκπαιδευτικοί χωρίστηκαν σε 2 ισάριθμες ομάδες. Κάθε ομάδα πήρε μέρος σε μια μουσική δραστηριότητα (στην Αίθουσα Τάκης Κανελλόπουλος) και σε μια θεατρική δραστηριότητα (στην Αίθουσα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων) που επιμελήθηκαν η εκπαιδευτικός-μουσικός και οι θεατρολόγοι-ηθοποιοί της ομάδας εργασίας, αντίστοιχα. Στόχος ήταν να αποπειραθούν να μελοποιήσουν αλλά και να τα δραματοποιήσουν τα 2 αποσπάσματα που τους είχαν δοθεί. Συγκεκριμένα, δημιούργησαν ηχητικές εικόνες και θεατρικά στοπ-καρέ με βάση ορισμένες φράσεις. Έτσι, η λεκτική περιγραφή της φωτιάς αποδόθηκε μέσα από το συνδυασμό ήχων κρουστών και σελοφάν, ενώ ο πόνος που βιώνουν οι λογοτεχνικοί ήρωες μέσα από έντονες κινήσεις χεριών, κουλουριασμένα σώματα κλπ.

Εικόνες 1 και 2. Στιγμιότυπα από τη μουσική και τη θεατρική δραστηριότητα.

Γ΄ Τελική Φάση

Οι εκπαιδευτικοί προσπάθησαν να συνθέσουν μια κινηματογραφική σκηνή. Το σενάριο στηρίχθηκε σε ένα από τα αποσπάσματα που είχαν επεξεργαστεί μουσικά και θεατρικά κατά το προηγούμενο στάδιο. Η κινηματογράφιση πραγματοποιήθηκε στην ειδικά διαμορφωμένη Αίθουσα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων του ΜΚΘ.

Η εναλλαγή των πλάνων σε συνδυασμό με τον καλό φωτισμό, τις ενδιαφέρουσες γωνίες λήψης αλλά και την κατάλληλη μουσική επένδυση συνέβαλαν στη δημιουργία μιας ιδιαίτερης κινηματογραφικής παραγωγής, με την οποία αναπαραστάθηκαν με εκφραστική ερμηνεία τραγικές μνήμες σε ένα κοντινό πλάνο.

Εικόνα 3. Κινηματογραφική λήψη της σκηνής της φωτιάς.

Η δράση στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης «Θέατρο και μουσική στην αρχαία Μακεδονία»

Γενικός σκοπός της δράσης ήταν η γνωριμία των εκπαιδευτικών με επιλεγμένα εκθέματα του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης (ΑΜΘ) που αναφέρονται στη μουσική και στο θέατρο στην αρχαία Μακεδονία και η εκπαιδευτική επεξεργασία τους, σύμφωνα με αρχές της σύγχρονης μουσειοπαιδαγωγικής, επιδιώκοντας κυρίως την καλλιέργεια κριτικής ιστορικής σκέψης, μέσα από πολλαπλές εναλλακτικές ερμηνείες του υλικού πολιτισμού (Τσιτούρη 2003).

Προετοιμασία και εφαρμογή

Αρχικά, κατά την προετοιμασία, η διεπιστημονική ομάδα εργασίας¹⁴ ασχολήθηκε με τη δημιουργία του κατάλληλου εκπαιδευτικού υλικού και τις δυνατότητες πολλαπλής αξιοποίησης του μουσειακού χώρου από τους εκπαιδευτικούς. Η εφαρμογή της δράσης περιλάμβανε 3 φάσεις.

Α΄ Φάση - Εισαγωγή

Η πρώτη φάση πραγματοποιήθηκε στην Αίθουσα Εκδηλώσεων του ΑΜΘ «Μ. Ανδρόνικος». Κατά τη διάρκειά της, οι εκπαιδευτικοί παρακολούθησαν μια μικρής διάρκειας ταινία με κεντρικό θέμα το θέατρο και τη μουσική στην αρχαιότητα και στη σύγχρονη εποχή.¹⁵ Αμέσως μετά την προβολή της ταινίας, οι εκπαιδευτικοί χωρίστηκαν σε δύο ομάδες και οδηγήθηκαν σε δύο από τις μόνιμες εκθέσεις του ΑΜΘ.

Β΄ Φάση - Εφαρμογή στον εκθεσιακό χώρο

Βασική επιδίωξη της ομάδας εργασίας ήταν οι εκπαιδευτικοί να αντλήσουν μόνοι τους τις πληροφορίες, μέσω της μελέτης των μουσειακών αντικειμένων, ακολουθώντας προσωπικούς και βιωματικούς τρόπους προσέγγισης του θέματος. Για τον σκοπό αυτό, σε κάθε μία από τις δύο αίθουσες των μόνιμων εκθέσεων του Μουσείου είχε τοποθετηθεί ένα καλάθι με αντικείμενα και κάρτες με διαφορετική χρωματική σήμανση, ώστε να διευκολύνεται η επεξεργασία του υλικού τόσο από ζεύγη εκπαιδευτικών όσο και συνολικά από την κάθε ομάδα. Με τη βοήθεια των εμπυκωτών-θεατρολόγων σχεδιάστηκαν και παρουσιάστηκαν θεατρικά δρώμενα από τους εκπαιδευτικούς και των δύο ομάδων.

Ειδικότερα, στην μόνιμη έκθεση του ΑΜΘ «Η Μακεδονία από τον 7^οπ.Χ. αιώνα ως την ύστερη αρχαιότητα»¹⁶, η Α΄ Ομάδα εκπαιδευτικών κλήθηκε να αξιοποιήσει τα εκθέματα (πρωτότυπα και αντίγραφα μουσικών οργάνων, ειδώλια, παραστάσεις σε αγγεία, ανάγλυφα), το εποπτικό υλικό της έκθεσης (Όττο 1991), με στόχο να παρουσιάσουν ένα σχετικό θεατρικό δρώμενο με τη συμβολή της μουσειοπαιδαγωγού και της θεατρολόγου. Ο εκπαιδευτικός σκοπός ήταν να παρατηρήσουν οι εκπαιδευτικοί τα μουσικά όργανα που χρησιμοποιούσαν οι αρχαίοι Μακεδόνες, να αναστοχαστούν σχετικά με τη μυθολογική καταγωγή του θεάτρου, να αντιληφθούν τον ρόλο του θεάτρου στην αρχαία Ελλάδα, και ειδικότερα στη Μακεδονία, ως χώρου σύναξης και συμμετοχής στα κοινά, αλλά και το ότι άνδρες ποιοι έπαιζαν και τους γυναικείους ρόλους. Για την εκπλήρωση αυτού του στόχου, είχαν στη διάθεσή τους κάρτες ερωτήσεων/πληροφοριών/παρατήρησης/ανακάλυψης, απόσπασμα από τις Βάκχες του Ευριπίδη, καλάθι με αντικείμενα-αντίγραφα (τύμπανο, αυλός και λύρα), υφάσματα, ζώνες, πόρπες, σημειωματάρια και μολύβια.

Εικόνα 4. Στιγμιότυπο από θεατρικό δρώμενο «Συμπόσιο αφιερωμένο στον θεό Διόνυσο».

Αποτέλεσμα ήταν η Α' Ομάδα να δουλέψει συνολικά και να παρουσιάσει ένα σπονδυλωτό θεατρικό δρώμενο με θέμα ένα συμπόσιο αφιερωμένο στον θεό Διόνυσο.

Ειδικότερα, στη μόνιμη έκθεση του ΑΜΘ «*Θεσσαλονίκη, Μακεδονίας Μητρόπολις*»¹⁷ η Β' Ομάδα εκπαιδευτικών κλήθηκε να αξιοποιήσει τα εκθέματα (αγάλματα μουσών, επιτύμβια στήλη ηθοποιού, αρχιτεκτονικό μέλος θεάτρου, ειδώλια, επιτύμβια μονομάχων, ακριβές αντίγραφο εισιτηρίου) και το εποπτικό υλικό της έκθεσης (Αδάμ-Βελένη 2012), με στόχο να παρουσιάσουν ένα σχετικό θεατρικό δρώμενο με τη συμβολή της μουσειοπαιδαγωγού και της θεατρολόγου. Ο εκπαιδευτικός σκοπός ήταν να διαπιστώσουν ποιοι ήταν οι χαρακτήρες/χαρακτηριστικοί ρόλοι της Νέας Κωμωδίας και ποιοι έπαιζαν τους γυναικείους ρόλους, να μελετήσουν πώς διαφοροποιήθηκε το θέατρο κατά τα ρωμαϊκά χρόνια και να ανακαλύψουν ποια άλλα θεάματα ήταν διαδεδομένα στη ρωμαϊκή εποχή. Για την εκπλήρωση αυτού του στόχου, είχαν στη διάθεσή τους απόσπασμα της Νέας Κωμωδίας του Μενάνδρου και άλλο υλικό παρόμοιο με αυτό της Α' Ομάδας.

Αποτέλεσμα ήταν η Β' Ομάδα να δουλέψει σε ζευγάρια και να συνθέσει διαφορετικά δρώμενα, παρουσιάζοντας παγωμένη εικόνα με αφήγηση, ποιητικές απαγγελίες, παντομίμα, δραματοποίηση αποσπάσματος από αρχαία τραγωδία.

Εικόνα 5. Παγωμένη εικόνα με αφήγηση.

Γ' Τελική φάση

Μετά την παρουσίαση των θεατρικών δρώμενων από τις 2 ομάδες, συγκεντρώθηκαν όλες και όλοι στην Αίθουσα Εκδηλώσεων του ΑΜΘ «Μ. Ανδρόνικος», όπου ακολούθησε συζήτηση. Στη συνέχεια, κάθε μία ομάδα αποτύπωσε εικαστικά σε χαρτί την έννοια του θεάτρου στο παρελθόν, αλλά και στη σύγχρονη εποχή, με τη χρήση ποικίλων τεχνικών και υλικών (ζωγραφική, κολλάζ κ.ά.).

Εικόνα 6. Εικαστική αποτύπωση της έννοιας του θεάτρου.

Η μέθοδος αξιολόγησης του προγράμματος

Στο πλαίσιο της αξιολόγησης που πραγματοποιήθηκε από τη συντονίστρια του προγράμματος, ζητήθηκε από τους εκπαιδευτικούς που συμμετείχαν να συμπληρώσουν ένα ερωτηματολόγιο, με 17 ερωτήσεις ανοικτού και κλειστού τύπου, στο οποίο κατέγραψαν τις απόψεις και τις παρατηρήσεις τους για τα μουσεία και τη μουσειακή αγωγή αλλά και για τα βιωματικά εργαστήρια που παρακολούθησαν.¹⁸ Συγκεκριμένα, στο ερωτηματολόγιο υπήρχαν ερωτήσεις που ανίχνευαν, μεταξύ άλλων:

- Τον βαθμό εξοικείωσης των επιμορφωμένων με τα μουσεία και τις αρχές της μουσειακής εκπαίδευσης.
- Τους κυριότερους ανασταλτικούς παράγοντες για την πραγματοποίηση επισκέψεων με τους μαθητές τους στα μουσεία.
- Ποιες αναγνωρίζουν ως βασικές αρχές της μουσειακής εκπαίδευσης.
- Πώς αξιολογούν τις εκπαιδευτικές δράσεις που παρακολούθησαν ως προς τα επιμέρους χαρακτηριστικά τους, τη σαφήνεια της διαθεματικής και

διεπιστημονικής τους προσέγγισης, την αποτελεσματικότητα της συνεργασίας των μουσειοπαιδαγωγών με τους εκπαιδευτικούς και τους καλλιτέχνες.

- Τους τρόπους αξιοποίησης της εμπειρίας τους για τον σχεδιασμό δημιουργικών δραστηριοτήτων για τους μαθητές τους, τόσο στην τάξη, όσο και στο μουσείο.
- Τις προτάσεις τους για τη βελτίωση ανάλογων προγραμμάτων.

Η στατιστική ανάλυση των απαντήσεων στο ερωτηματολόγιο πραγματοποιήθηκε με το πρόγραμμα SPSS 7,5, ενώ η ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων βασίστηκε στο σύστημα των «Γενικών Μαθησιακών Αποτελεσμάτων» / “*Generic Learning Outcomes, GLOs*” (Hooper-Greenhill 2007).

Τα αποτελέσματα της αξιολόγησης

Από την ανάλυση και την επεξεργασία των ποιοτικών και ποσοτικών δεδομένων της αξιολόγησης προκύπτουν τα ακόλουθα αποτελέσματα, με βάση: α) τις απαντήσεις στις ερωτήσεις γενικού ενδιαφέροντος του συνόλου των 97 εκπαιδευτικών που συμμετείχαν στις 3 φάσεις του προγράμματος στα 6 μουσεία, και β) τις απαντήσεις στις ειδικές ερωτήσεις αποτίμησης των εκπαιδευτικών δράσεων των εκπαιδευτικών που συμμετείχαν στη Γ' Φάση του προγράμματος, στο Αρχαιολογικό Μουσείο και στο Μουσείο Κινηματογράφου της Θεσσαλονίκης.

Γενικά αποτελέσματα με βάση την ανάλυση του συνόλου των απαντήσεων

Συνολικά, περίπου οι μισοί εκπαιδευτικοί (45,4%) δήλωσαν αρκετά εξοικειωμένοι με τα μουσεία και τις εκπαιδευτικές επισκέψεις σε αυτά.

Όσον αφορά στην αξιολόγηση των ανασταλτικών παραγόντων για την υλοποίηση εκπαιδευτικών επισκέψεων στα μουσεία με τους μαθητές τους, τα κυριότερα προβλήματα εντοπίζονται:

- α) στους περιορισμούς του ωρολογίου προγράμματος, ιδιαίτερα για τους μαθητές του Λυκείου (53,6%),
- β) στην αδυναμία κάλυψης εξόδων, και στα προβλήματα οργάνωσης και μεταφοράς, ιδιαίτερα για τις απομακρυσμένες από το αστικό κέντρο περιοχές (50,5%),
- γ) στην απουσία ουσιαστικής επικοινωνίας μεταξύ μουσείων-σχολείων.

Ειδικότερα το 43,3% των εκπαιδευτικών βαθμολόγησαν ως πολύ/πάρα πολύ σημαντική την έλλειψη επαρκών πληροφοριών από τα μουσεία σχετικά με τα εκπαιδευτικά προγράμματά τους, καθώς και την περιορισμένη κατάρτιση των εκπαιδευτικών σε θέματα μουσειακής εκπαίδευσης, ενώ το 44,3% των εκπαιδευτικών βαθμολόγησαν ως πολύ/πάρα πολύ σημαντική τη μη ανάληψη πρωτοβουλιών από τα σχολεία για επαφή και συνεργασία με τα μουσεία.

Τα συγκεκριμένα προβλήματα, τα οποία έχουν επισημανθεί και από άλλες σχετικές έρευνες (Κανάρη & Μουσούλη 2006, Δάλκος 1996) επιβεβαιώνουν την ανάγκη επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών σε θέματα μουσειακής εκπαίδευσης καθώς και μίας ουσιαστικής αλλαγής της πολιτισμικής και εκπαιδευτικής πολιτικής, με στόχο την ενίσχυση της μουσειακής αγωγής στα σχολεία και την αναβάθμιση του εκπαιδευτικού ρόλου των μουσείων της χώρας μας (Νικονάνου 2010, Βέμη 2006).

Όσον αφορά στην αποτίμηση των βασικών στόχων της εκπαίδευσης στο μουσείο, η ανάπτυξη της κριτικής σκέψης των μαθητών, η βιωματική προσέγγιση των εκθεμάτων και η προστασία της πολιτισμικής κληρονομιάς κρίθηκαν πολύ/πάρα πολύ σημαντικές από τη συντριπτική πλειοψηφία των εκπαιδευτικών (89,7%, 88,7% και 86,6%, αντίστοιχα). Ακολουθούν η απόκτηση γνωστικών δεξιοτήτων (70,1%), η ψυχαγωγία (70,1%), η κοινωνική αλληλεπίδραση και η προώθηση της ομαδοσυνεργατικότητας (67%).¹⁹

Ειδικά αποτελέσματα

Αξιολογώντας τις εκπαιδευτικές δράσεις στο Αρχαιολογικό Μουσείο και στο Μουσείο Κινηματογράφου, το 83,8% των εκπαιδευτικών, που συμμετείχαν στις εκπαιδευτικές δράσεις κατά την τρίτη φάση του προγράμματος, έκρινε ως πολύ/πάρα πολύ σημαντική τη σαφή διαθεματική και διεπιστημονική τους προσέγγιση. Επιβράβεισαν ακόμη την συνεργασία των μουσειοπαιδαγωγών με τους εκπαιδευτικούς και τους καλλιτέχνες που συμμετείχαν στον σχεδιασμό, την οποία θεώρησαν πολύ/πάρα πολύ αποτελεσματική σε ποσοστό 93.6%. Επίσης, σε ποσοστό 90,3% αναγνώρισαν ότι διευκολύνθηκε πολύ/πάρα πολύ η ενεργή συμμετοχή και επικοινωνία μεταξύ τους.

Όσον αφορά στις βιωματικές δραστηριότητες, επιβεβαίωσαν πως αυτές τους ενέπνευσαν πολύ/πάρα πολύ για δημιουργική έκφραση (74,2%) και συνέβαλαν πολύ/πάρα πολύ στην ψυχαγωγία (68,8%), στον εμπλουτισμό της αισθητικής εμπειρίας (67,7%), καθώς και στην απόκτηση γνώσεων (58,2%).²⁰

Ως προς το εάν θεωρούν ότι εμπνεύστηκαν από τις εκπαιδευτικές δράσεις ώστε να οργανώνουν δημιουργικές δραστηριότητες για τους μαθητές τους, 31 στους 32 εκπαιδευτικούς απάντησαν καταφατικά. Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε πως επιτεύχθηκε ο κύριος στόχος των δράσεων που ήταν η κατανόηση βασικών εννοιών της μουσειακής εκπαίδευσης και του σχεδιασμού εκπαιδευτικών προγραμμάτων σε μουσειακούς χώρους. Ενδεικτικά αναφέρουμε ορισμένες από τις απαντήσεις τους:

Συνειδητοποίησα τις ευκαιρίες για ένταξη παιχνιδιού, θεάτρου, αφήγησης κειμένου στα θεωρητικά μαθήματα.

Ανακάλυψα τρόπους σύνδεσης του μουσείου κινηματογράφου με το μάθημα της λογοτεχνίας.

Πολλές ιδέες για αξιοποίηση οπτικού υλικού στη διατύπωση κριτικών ερωτημάτων σε ορισμένες ενότητες της Νεοελληνικής Γλώσσας.

Αξιοποίησα την τεχνική καταγραφής ιδεών σε μια κόλλα χαρτί, χωρίζοντας τους μαθητές/τριες σε ομάδες.

Αντιλήφθηκα στην πράξη τη σημασία ένταξης διαφόρων μορφών τέχνης στη διαδικασία μάθησης σε σχολικό και μουσειακό περιβάλλον.

Τα στοιχεία του προγράμματος που εκτιμήθηκαν περισσότερο από τους εκπαιδευτικούς όσον αφορά στα μουσεία ήταν η οργάνωση και δομή των δράσεων και η συνεργασία των μουσειοπαιδαγωγών με καλλιτέχνες και εκπαιδευτικούς για το σχεδιασμό τους.

Ήταν πολύ θετικό το ότι συνεργάστηκαν και εκπαιδευτικοί στο σχεδιασμό, μιας και γνωρίζουμε καλύτερα τις ανάγκες τις δικές μας και των μαθητών/τριών μας.

Ως προς τα Γενικά Μαθησιακά Αποτελέσματα

Όσον αφορά σε όσα αποκόμισαν οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί, σε σχέση με τις πέντε βασικές κατηγορίες των *Γενικών Μαθησιακών Αποτελεσμάτων / Generic Learning Outcomes* της Hooper-Greenhill (2007: 44-63), επισήμαναν τα εξής:

Δράση, συμπεριφορά

Η ποικιλία βιωματικών δράσεων και η συμμετοχή σε αυτές με την παραγωγή έργου ενίσχυσε την αυτοπεποίθηση και την προσωπική ικανοποίησή τους.

Ενδιαφέρουσα η διαδικασία ερμηνείας εικόνων μέσα από την αναπαραγωγή ήχων με αυτοσχέδια μουσικά όργανα.

Είδα τον εαυτό μου πρωταγωνιστή στη διαδικασία - πήρα θάρρος!

Δεξιότητες

Η ομαδικότητα και συνεργασία με συναδέλφους διαφορετικών ειδικοτήτων, η πρακτική άσκηση στον σχεδιασμό δράσεων (θεατρικό παιχνίδι, μουσικοκινητική αγωγή, κατασκευές) διευκόλυναν την καλλιέργεια δεξιοτήτων συνεργασία και ερμηνείας.

Ο χωρισμός σε ομάδες βοήθησε στην ανάπτυξη συνεργατικού πνεύματος. Συνειδητοποίησα τις πολλαπλές αφηγήσεις των αντικειμένων μέσα από το θεατρικό παιχνίδι.

Γνώση-Κατανόηση

Η διαθεματική-διαδραστική προσέγγιση της γνώσης οδήγησε σε κατανόηση των πεδίων σύνδεσης με τα σχολικά αναλυτικά προγράμματα και της σημασίας του συνδυασμού της εκπαιδευτικής διαδικασίας και ψυχαγωγίας.

Πέρα από τις γνώσεις, τέτοιες δραστηριότητες ενισχύουν την εφαρμογή τεχνικών δραματοποίησης στην προσέγγιση της διδακτέας ύλης.

Ψυχαγωγία-Έμπνευση-Δημιουργικότητα

Οι δράσεις οδήγησαν στην κατανόηση της σημασίας που έχει η καλλιέργεια της δημιουργικότητας μέσα από παιχνίδι, η ανάπτυξη δημιουργικής φαντασίας, η έμπνευση και υλοποίηση πρωτότυπων ιδεών.

Η ενεργή συμμετοχή με βοήθησε να γίνω πιο εκδηλωτική και πιο δημιουργική.

Στάσεις-Αξίες

Η θετική επαφή με τα μουσεία και τους ανθρώπους τους οδηγεί σε κατάρριψη αμφιβολιών και στερεοτύπων και προκαλεί επιθυμία για περισσότερες ανάλογες εμπειρίες.

Ήταν ευτυχής συγκυρία η συνύπαρξη όλων μας στα μουσεία.

Τα παραπάνω στοιχεία συνάδουν με τους επιμέρους στόχους των προγραμμάτων: βιωματική προσέγγιση του θέματος, ενεργή συμμετοχή, δημιουργία κατάλληλου περιβάλλοντος για την προώθηση της συνεργατικής μάθησης και της κοινωνικής αλληλεπίδρασης στο πλαίσιο λειτουργίας ομάδων, και ενίσχυση της εκπαιδευτικής διαδικασίας μέσα στο μουσείο (Hein 2016, Falk and Dierking 2013).

Μειονεκτήματα και προτάσεις

Ως βασικό μειονέκτημα του προγράμματος αναφέρθηκε η περιορισμένη διάρκεια των δράσεων (2-2,5 ώρες). Σύμφωνα με τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών, βασικό αίτημά τους είναι η οργάνωση περισσότερων και μεγαλύτερης διάρκειας επιμορφωτικών σεμιναρίων σε ετήσια βάση, έτσι ώστε να αποκτούν βοήθεια και σχετικό υλικό για την υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων για τους μαθητές τους. Επιπλέον, πρότειναν την επανάληψη του συγκεκριμένου προγράμματος σε συνεργασία με περισσότερα μουσεία και εφαρμογή του σε μικρότερες ομάδες εκπαιδευτικών. Ουσιαστικό θεωρούν, ακόμη, τον καθορισμό συγκεκριμένων στόχων, σαφώς συνδεδεμένων με θεματικά πεδία του σχολικού αναλυτικού προγράμματος, στο πλαίσιο μιας περισσότερο διερευνητικής επαφής με τα εκθέματα (Black 2009, Κύρδη 2002). Τέλος, εξέφρασαν την ανάγκη για περαιτέρω άσκηση στον σχεδιασμό και την αποτίμηση σχετικών εκπαιδευτικών δράσεων.

Συμπεράσματα

Τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την αξιολόγηση, επιβεβαιώνουν τις θετικές συνέπειες που έχουν για τον σχεδιασμό μουσειοπαιδαγωγικών δράσεων η διεπιστημονική συνεργασία και η αξιοποίηση διαφόρων τεχνών και μεθόδων βιωματικής προσέγγισης των εκθεμάτων (Νικονάνου & Νάκου 2015).

Στο πλαίσιο της εφαρμογής του πιλοτικού επιμορφωτικού προγράμματος «*Οπτικοί Διάλογοι με τα αντικείμενα και τα έργα τέχνης στα μουσεία*», οι 32 εκπαιδευτικοί που συμμετείχαν στις δράσεις στο Αρχαιολογικό Μουσείο και στο Μουσείο Κινηματογράφου εμφανίστηκαν να έχουν κατανοήσει την ερμηνευτική δυναμική των μουσειακών αντικειμένων. Ειδικότερα, ανέπτυξαν σκέψεις α) για τους τρόπους που ο

κινηματογράφος καταγράφει και αποτυπώνει ιστορικές στιγμές που διαμορφώνουν τη συλλογική μνήμη, καθώς και για την αφηγηματική του δύναμη που οδηγεί σε μια διαφορετική προσέγγιση της μαθησιακής διεργασίας (Μπούνια & Νικονάνου 2008), β) για τον ρόλο του θεατρικού δράματος στην καλλιτεχνική, πολιτική και δημόσια ζωή από την αρχαιότητα έως τη σύγχρονη εποχή, και για τη σύνδεση των επιμέρους στοιχείων της θεατρικής πράξης με το αναλυτικό πρόγραμμα του σχολείου (Σέξτου 2007).

Επιπρόσθετα, οι εκπαιδευτικοί ανταποκρίθηκαν θετικά στην επικοινωνία με τους μουσειοπαιδαγωγούς και πρότειναν τη συστηματική διεξαγωγή ανάλογων επιμορφωτικών σεμιναρίων εργαστηριακής κυρίως μορφής. Αναγνωρίζοντας την ανάγκη για ουσιαστική συνεργασία μουσείου και σχολείου, συμφώνησαν πως απαραίτητες προϋποθέσεις είναι ο ορισμός συγκεκριμένων στόχων και ρόλων μέσα από κοινό όραμα και η διαμόρφωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων με βάση τη διεπιστημονική προσέγγιση και τη σύνδεσή τους με τη σχολική ύλη.²¹

Το εν λόγω πρόγραμμα, μπορεί να χαρακτηριστεί καινοτόμο, καθώς ο σχεδιασμός των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων σε κάθε μουσείο πραγματοποιήθηκε όχι μόνον από μουσειοπαιδαγωγούς ή/και καλλιτέχνες αλλά και από εν ενεργεία εκπαιδευτικούς. Η συγκεκριμένη σύμπραξη και η σύνδεση των δύο μουσείων με βάση δημιουργικές δραστηριότητες που αξιοποιούν συνδυαστικά το θέατρο, τη μουσική, και τον κινηματογράφο έδωσαν τη δυνατότητα στους συμμετέχοντες να γνωρίσουν το πώς τέχνες με διαφορετικά εκφραστικά μέσα μπορούν να συμπορευτούν, αλλά και πόσο πρόσφορη μπορεί να είναι η αλληλεπίδραση ειδημόνων σε διαφορετικούς τομείς, όταν διατυπώνονται και επιδιώκονται κοινοί στόχοι, στο πλαίσιο δημιουργίας μιας ολοκληρωμένης εκπαιδευτικής εμπειρίας.

Συμπερασματικά, με βάση τη συνολική εμπειρία που αποκομίσαμε στο πλαίσιο αυτού του προγράμματος, μπορούν να θεωρηθούν ως κρίσιμης σημασίας για την ενίσχυση της σχέσης σχολείου - μουσείου τα ακόλουθα:

α) Η εδραίωση της συνεργασίας μουσείων σχολείων σε τοπικό επίπεδο με τη συνδρομή των Υπεύθυνων Πολιτιστικών Θεμάτων και Σχολικών Δραστηριοτήτων, όσο αυτό είναι εφικτό με τις παρούσες αντίξοες συνθήκες και το αβέβαιο μέλλον του θεσμού των σχολικών δραστηριοτήτων.²²

β) Η συστηματική έρευνα σχετικά με την οργάνωση μουσειακών εκπαιδευτικών προγραμμάτων σε σχέση και με το σχολικό αναλυτικό πρόγραμμα.

γ) Η σχετική κατάρτιση των εκπαιδευτικών τόσο κατά τη διάρκεια των σπουδών τους όσο και στη συνέχεια με συστηματικές επιμορφωτικές δράσεις του Υπουργείου Παιδείας σε συνεργασία με το Υπουργείο Πολιτισμού.²³

Η σύνδεση σχολείου μουσείου προβάλλει, σήμερα περισσότερο από ποτέ, ως επιτακτική ανάγκη καθώς, δεδομένων των δύσκολων και ιδιαίτερα ρευστών κοινωνικοοικονομικών

και πολιτιστικών συνθηκών, μπορεί να συμβάλλει στη διαμόρφωση κριτικής σκέψης και θετικών στάσεων και αξιών και, συνεπώς, υπεύθυνων, ενημερωμένων και ενεργών πολιτών που θα μπορούν να έρχονται σε επαφή με τα πολιτισμικά αγαθά όχι ως απλοί «καταναλωτές» αλλά ως δημιουργοί πολιτισμού.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Αδάμ-Βελένη, Π. (Επιμ.) (2012). *Αρχαία θέατρα της Μακεδονίας*. Αθήνα: Διάζωμα-ΚΘΒΕ.
- Adams, M., & Moussouri, T. (2002). The interactive experience: Linking research and practice. *Στα Πρακτικά του International Conference on Interactive Learning in Museums of Art and Design*. London: Victoria and Albert Museum.
- Ανδριοπούλου, Ε. (2010). «Η κινηματογραφική παιδεία στην εκπαίδευση - Μοντέλα λειτουργίας και προκλήσεις», *Συχνότητες* (Περιοδικό ΙΟΜ), 10, 15-20.
- Βάλαζς, Β. (2003). *Η θεωρία του φιλμ, η δημιουργική κάμερα - το σενάριο - ο ήχος - το μοντάζ*. Αθήνα: Αιγόκερως.
- Wilmschurst, P. (Σκηνοθέτης) (2005). *History of World War II. Hiroshima*. Δραματοποιημένο Ντοκιμαντέρ του BBC. Ανάκτηση 21.11.2013 από: <http://www.imdb.com/title/tt0475296>
- Βέμη, Β. (2006), «Μουσειοπαιδαγωγική κατάρτιση. Μια νέα ανάγκη για τους εκπαιδευτικούς», *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 42, 7-22.
- Black, G. (2009). *Το ελκυστικό μουσείο. Μουσεία και επισκέπτες*. Αθήνα: Εκδόσεις Πολιτιστικού Ιδρύματος Ομίλου Πειραιώς.
- Γαραντούδης, Ε., Χατζηδημητρίου, Σ. & Μέντη, Θ. (2007). *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Β΄ Γυμνασίου*. Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β. (Ανάδοχος συγγραφής: Μεταίχιμο).
- Δάλκος, Γ. (1996). «Οι επισκέψεις των μαθητών της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης στα μουσεία», *Απόψεις, Παράρτημα 11*, 89-99.
- Δάλκος, Γ. (2000). *Σχολείο και Μουσείο*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Δρούγου, Στ. (2008). «Το θέατρο στην αρχαία Μακεδονία», *Φιλολόγος* 134, 586- 592.
- Falk, J.H. & Dierking, L.D. (2013). *The Museum Experience Revisited*. Walnut Creek, CA: Left Coast Press.
- Falk, J.H. & Dierking, L.D. (2000). *Learning from Museums. Visitor experiences and the making of meaning*. London: Altamira Press.
- Gardner, H. (1983). *Frames of Mind: The theory of multiple intelligences*. New York: Basic Books.
- Halfon, S. & Dauman, A. (Παραγωγοί), Resnais, A. (Σκηνοθέτης) (1959). *Hiroshima, mon amour* (Κινηματογραφική ταινία). Ανάκτηση 21.03.2013 από: <http://www.imdb.com/title/tt0052893>

- Hein, G.E. (2016). *Progressive Museum Practice: John Dewey and democracy*. New York: Routledge.
- Hein, G.E. (2007). *Constructivist Learning Theory*. Massachusetts: Lesley College Press.
- Hein, G.E. (1998). *Learning in the Museum*. London: Routledge.
- Hooper-Greenhill, Ei. (2007). *Museums and Education: Purpose, pedagogy, performance*. London & New York: Routledge.
- Hooper-Greenhill, Ei. (1999). *The Educational Role of the Museum*. London: Routledge.
- Κακλαμανίδου, Δ. (2006). *Όταν το μυθιστόρημα συνάντησε τον κινηματογράφο*. Αθήνα: Αιγόκερως.
- Κανάρη, Χ. & Μουσούλη, Ε. (2006) Μουσείο - Σχολείο: Μια δυναμική σχέση πολιτισμού. Ένα βιωματικό εργαστήριο μουσειακής εκπαίδευσης για εκπαιδευτικούς. Στα *Πρακτικά του 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου Σχολικών Πολιτιστικών Προγραμμάτων: «Πολιτισμός και Αισθητική στην Εκπαίδευση»*. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Ελληνική Εταιρεία Προστασίας Περιβάλλοντος και Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Συμβούλιο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Πειραιάς 25-26 Νοεμβρίου. Ανάκτηση 22.12.2016 από: www.museumpedagogiki.gr/index.php/component/docman/doc_download/3
- Κόκκος, Α. (Επιμ.) (2011). *Εκπαίδευση μέσα από τις τέχνες*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κύρδη, Π. (2002). Αξιοποίηση των μουσειακών χώρων στο πλαίσιο της διαθεματικής προσέγγισης της σχολικής ύλης. Στα *Πρακτικά του 6ου Περιφερειακού Σεμιναρίου «Μουσείο - Σχολείο»* (σ. 26-29). Καβάλα: ΥΠ.ΕΠ.Θ., ΥΠ.ΠΟ., ICOM-Ελληνικό Τμήμα.
- Ματσαγγούρας, Η.Γ. (2006). *Θεωρία και πράξη της διδασκαλίας. Α' τόμος, Θεωρία της διδασκαλίας, Η προσωπική θεωρία ως πλαίσιο στοχαστικό κριτικής ανάλυσης*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών (2011α) *Βασικό Επιμορφωτικό Υλικό Τόμος Γ', Αξιοποίηση των Τεχνών στην Εκπαίδευση*. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Ανάκτηση 10.7.2013 από: http://www.epimorfosi.edu.gr/images/stories/ebookepimorfotes/texnes/9.TE_XNES.pdf
- Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών (2011β) *Βασικό Επιμορφωτικό Υλικό Τόμος Ε', Πολιτιστικά Προγράμματα*. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Ανάκτηση 10.7.2013 από: http://www.epimorfosi.edu.gr/images/stories/ebook-epimorfotes/tomos_e/politistika_sympl.pdf
- Mezirow, J. (2009). Transformative learning theory. Στο J. Mezirow and E.W. Taylor (Επιμ.), *Transformative Learning in Practice: Insights from community, workplace, and higher education* (σ. 18-32). San Francisco, CA: Jossey Bass.
- Μπούνια, Α. & Νικονάνου, Ν. (2008). Η χρήση της κινούμενης εικόνας στα ελληνικά μουσεία: Το βίντεο ως ερμηνευτικό εργαλείο. Στο Α. Μπούνια, Ν. Νικονάνου &

- Οικονόμου, Μ. (Επιμ.), *Η τεχνολογία στην υπηρεσία της πολιτιστικής κληρονομιάς - Διαχείριση, εκπαίδευση, επικοινωνία* (σ. 363-372). Αθήνα: Καλειδοσκόπιο.
- Νάκου, Ει., (2001). *Μουσεία: Εμείς, τα πράγματα και ο πολιτισμός*. Αθήνα: νήσος.
- Νικονάνου, Ν. (Επιμ.) (2015), *Μουσειακή μάθηση και εμπειρία στον 21ο αιώνα*. Ηλεκτρονική έκδοση, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Ανάκτηση 25.5.2016 από: <http://hdl.handle.net/11419/712>
- Νικονάνου, Ν. (2010). *Μουσιοπαιδαγωγική: Από τη θεωρία στην πράξη*. Αθήνα: Πατάκης.
- Νικονάνου, Ν. & Νάκου, Ει. (2015). «Το μουσείο ως χώρος μάθησης, ψυχαγωγίας και έμπνευσης. Εφαρμογή και αξιολόγηση επιμορφωτικού προγράμματος», *Museumedu*, 1, 9-36. Ανάκτηση 10.10.2016 από: <http://museumedulab.ece.uth.gr/main/el/node/343>
- Ξανθοπούλου, Κ. & Μέλλιου, Ε. (2011). «Αξιολόγηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης. Τα αποτελέσματα μιας έρευνας με εκπαιδευτικούς», *Museology* 9, 30-40. Ανάκτηση 15.04.2017 από: <http://museology.ct.aegean.gr/articles/201110417244.pdf>
- Otto, W. (1991). *Διόνυσος, μύθος και λατρεία*. Αθήνα: Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου.
- Παϊζης Ν. & Θεοδωρίδης, Μ. (2000). *Εκπαίδευση και Πολιτισμός, Πρόγραμμα ΜΕΛΙΝΑ*. Αθήνα:Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων - Υπουργείο Πολιτισμού.
- Προεδρικό Διάταγμα 114/2014/ΦΕΚ181/Α//29-08-2014 με θέμα «Οργανισμός Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων».
- Προεδρικό Διάταγμα 104/2014/ΦΕΚ 171Α/28-08-2014 με θέμα «Οργανισμός Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού».
- Σέξτου, Π. (2007) *Πρακτικές εφαρμογές θεάτρου στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Simon, N. (2010). *The Participatory Museum*. Santa Cruz, CA: Museum 2.0.
- Τζιαφέρη, Σ. (2005). *Το σύγχρονο μουσείο στην ελληνική εκπαίδευση μέσα από το παράδειγμα των εκπαιδευτικών προγραμμάτων*. Αθήνα: Αφοί Κυριακίδη.
- Τσιτούρη, Α. (2003). «Το μουσείο ένα δυναμικό εργαλείο εκπαίδευσης», *Γέφυρες* 9, 49-53.
- Τσιτούρη, Α. (2002). Το Μουσείο, ένα δυναμικό εργαλείο εκπαίδευσης. *Πρακτικά του 6ου Περιφερειακού Σεμιναρίου Μουσείο και Σχολείο* (σ. 22-25). Καβάλα: ICOM-Ελληνικό Τμήμα.
- Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Υπουργικές Αποφάσεις 21072α/Γ2/ΦΕΚ 303Β και 21072β/Γ2/ΦΕΚ 304Β/13-03-2003 με θέμα «Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ) και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (Α.Π.Σ)».
- Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Υπουργική Απόφαση 69259/Γ7/10 - 07-03/ΦΕΚ 1321 τ.Β/16-09-2003 με θέμα «Ίδρυση θέσεων Υπευθύνων Πολιτιστικών Θεμάτων και Καλλιτεχνικών Αγώνων στις Διευθύνσεις Α/θμιας και Β/θμιας

- Εκπαίδευσης» και Εγκύκλιος με Αρ. Πρωτ. 106137/Γ7/30 - 09 - 03 περί λειτουργίας των πολιτιστικών προγραμμάτων.
- Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Εγκύκλιος με Αρ. Πρωτ. Γ7/127365/17-11-2003 με θέμα «Σχεδιασμός και Υλοποίηση Πολιτιστικών Προγραμμάτων».
- Υπουργείο Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων, Εγκύκλιος με Αρ. Πρωτ. 119236/Γ7/24-09-2010 με θέμα «Σχεδιασμός και Υλοποίηση Προγραμμάτων Σχολικών Δραστηριοτήτων».
- Υπουργείο Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων, Υπουργική Απόφαση 104868/Γ2/ ΦΕΚ Β 2240/13-09-2011 με θέμα «Εφαρμογή Βιωματικών Δράσεων στα Πιλοτικά Προγράμματα Σπουδών».
- Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων, Πολιτισμού και Αθλητισμού, Υπουργική Απόφαση 92998/Γ7/2012 /ΦΕΚ 2314/Β/10-08-2012 με θέμα «Καθορισμός των οργάνων, των κριτηρίων και της διαδικασίας επιλογής και τοποθέτησης των Υπευθύνων, Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, Αγωγής Υγείας Πολιτιστικών Θεμάτων και Σχολικών Δραστηριοτήτων καθώς και των καθηκόντων και αρμοδιοτήτων τους».
- Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, Υπουργική Απόφαση 115475Γ2/ΦΕΚ 2121/Β/28-08-2013 περί υλοποίησης βιωματικών δράσεων στο υποχρεωτικό ωρολόγιο πρόγραμμα του Γυμνασίου.
- Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, Εγκύκλιος με Αρ. Πρωτ. Φ3/159811/Δ4/28-09-2016 με θέμα «Οδηγίες Διδασκαλίας των μαθημάτων προσανατολισμού Ερευνητική Εργασία στην Τεχνολογία και Ζώνη Δημιουργικών Δραστηριοτήτων της Α τάξης ΕΠΑΛ για το 2016-17»
- Υπουργείο Πολιτισμού (2002). *Παιχνίδια Πολιτισμού. Εκπαιδευτικές δράσεις του Υπουργείου Πολιτισμού*. Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού - Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων
- Χατζηνικολάου, Τ. & Χραμπάνης, Π. (2010). Επιμόρφωση εκπαιδευτικών: Η περίπτωση του περιφερειακού σεμιναρίου Μουσείο-Σχολείο. Στο Μπ. Βέμη & Ει. Νάκου (Επιμ.), *Μουσεία και Εκπαίδευση* (σ. 271-276). Αθήνα: νήσος.
- Witcomb, A. (2003). *Re-Imagining the Museum: Beyond the mausoleum*. London: Routledge.

Σημειώσεις

¹ Η Υπουργική Απόφαση 104868/Γ2/ ΦΕΚ Β 2240/13-09-2011 αφορούσε στην εφαρμογή των Βιωματικών Δράσεων στα Πιλοτικά Προγράμματα Σπουδών στο Γυμνάσιο, ενώ η Υ.Α. 135690/Γ2/25-11-2011 στην εισαγωγή της Ερευνητικής Εργασίας (Project) στην Α΄ Τάξη και στη Β΄ Τάξη του Λυκείου. Με την Υπουργική Απόφαση 115475Γ2/ΦΕΚ Β 2121/28-08-2013 εντάσσεται στο υποχρεωτικό Ωρολόγιο Πρόγραμμα του Γυμνασίου η υλοποίηση των Βιωματικών Δράσεων στα εξής επιστημονικά πεδία: 1. Τοπική Ιστορία, 2. Περιβάλλον και Εκπαίδευση για την Αειφόρο

Ανάπτυξη (ΠΕ.Ε.Α.Α.), 3. Σχολικός Επαγγελματικός Προσανατολισμός, 4. Φύση και Άσκηση, 5. Πολιτισμός και Δραστηριότητες Τέχνης, 6. Σχολική και Κοινωνική Ζωή. Για το σχολικό έτος 2016-2017, ορίζεται η «Ζώνη Δημιουργικών Δραστηριοτήτων» της Α΄ Τάξης των Ημερήσιων και Εσπερινών ΕΠΑ.Λ., στην Εγκύκλιο με αρ. πρωτ. Φ3/159811/Δ4/28-09-2016.

² Με το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών (ΔΕΠΠΣ) και τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (ΑΠΣ) του ΥΠΕΠΘ, ΦΕΚ 303Β και 304Β/13-03-2003, ενισχύθηκαν οι έννοιες της διαθεματικότητας και διεπιστημονικότητας στο σχολικό περιβάλλον.

³ Οι μαθητές αποτελούν την πολυαριθμότερη αναλογικά ομάδα επισκεπτών σε μουσεία (Ξανθοπούλου-Μέλλιου 2011, σ. 31).

⁴ Σχετικά με το *Πρόγραμμα Μελίνα, Εκπαίδευση και Πολιτισμός*. βλ. Παϊζης και Θεοδωρίδης 2000.

⁵ 1^ο Σεμινάριο στο Ναύπλιο (1990), 2^ο Σεμινάριο στο Δίον (1991), 3^ο Σεμινάριο στην Πάτρα (1993), 4^ο Σεμινάριο στα Ιωάννινα (1994), 5^ο Σεμινάριο στην Καλαμάτα (1997).

⁶ Στο πρόγραμμα αυτό του Υπουργείου Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση») του οποίου η πιλοτική φάση πραγματοποιήθηκε από 15 Ιουνίου-3 Δεκεμβρίου 2011 συμμετείχαν 8000 εκπαιδευτικοί (Δάσκαλοι, Νηπιαγωγοί, Φυσικοί, Φιλόλογοι και Ξένων Γλωσσών). Οι τόμοι Γ και Ε του Βασικού Επιμορφωτικού Υλικού αναφέρονται στην «Αξιοποίηση των Τεχνών στην Εκπαίδευση» και στα «Πολιτιστικά Προγράμματα» (το 2^ο μέρος του τόμου περιλαμβάνει και προτάσεις για την αξιοποίηση των μουσείων και άλλων χώρων πολιτισμικής αναφοράς), βλ. Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών 2011α και 2011β, αντίστοιχα. Η δεύτερη και τελευταία φάση, η οποία θα ολοκληρωνόταν τον Δεκέμβριο του 2012, δεν πραγματοποιήθηκε.

⁷ Ορισμός στην υπ. Αρ. Πρωτ. Γ7/127365/17-11-2003, Εγκύκλιο του Τμήματος Δ΄ Αισθητικής Αγωγής του ΥΠΕΠΘ.

⁸ Με την Υ.Α.69259/Γ7/10 - 07- 03 και την υπ' αριθμ. 106137/Γ7/30 - 09 - 03 εγκύκλιο του ΥΠΕΠΘ τα Πολιτιστικά Προγράμματα θεσμοθετήθηκαν ως αυτοτελής κατηγορία προαιρετικών σχολικών δραστηριοτήτων και ορίστηκαν Υπεύθυνοι Πολιτιστικών Θεμάτων και Καλλιτεχνικών Αγώνων.

⁹ Ο ρόλος των Υπεύθυνων Πολιτιστικών Θεμάτων, όπως αναφέρεται στην υπ. Αρ. Πρωτ. 119236/Γ7/24-09-2010 Εγκύκλιο του ΥΠΔΒΜΘ. Σημειώνεται ότι τοποθετείται, ύστερα από επιλογή και απόσπαση, ένας Υπεύθυνος Πολιτιστικών Θεμάτων σε κάθε μία από τις Διευθύνσεις Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης στους Νομούς Αττικής, Θεσσαλονίκης και Αχαΐας (συνολικά 20 άτομα), ενώ στους υπόλοιπους νομούς της Ελλάδας, τοποθετείται σε κάθε μία από τις σχετικές Διευθύνσεις ένας Υπεύθυνος Σχολικών Δραστηριοτήτων που έχει την ευθύνη για όλα τα προγράμματα σχολικών δραστηριοτήτων (Περιβαλλοντικής, Αγωγής Υγείας και Πολιτιστικών). Ως υποψήφιοι για τη θέση Υπευθύνων επιλέγονται μόνιμοι εκπαιδευτικοί με συνολική εκπαιδευτική υπηρεσία τουλάχιστον έξι (6) ετών (ΦΕΚ 2314/Β/10-8-2012, ΥΠ.ΠΑΙ.Θ.Π.Α).

¹⁰ Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης: «*Προσεγγίζοντας την 4^η Μπιενάλε Σύγχρονης Τέχνης Θεσσαλονίκης - Ένα ταξίδι στο εδώ και το τώρα μέσα από εικόνες, διάλογο και ελεύθερη έκφραση*» (9 και 10 Ιανουαρίου 2014).

Μακεδονικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης: «*Τέχνη και Τεχνολογία - Από τη Μηχανική Κίνηση στην Ψηφιακή Πράξη, Διαστάσεις ενός οπτικού και απτικού διαλόγου*» (11 και 12 Φεβρουαρίου 2014).

Τελλόγγλειο Ίδρυμα Τεχνών Α.Π.Θ.: «*Ταυτότητα και Ετερότητα μέσα από ιστορικά γεγονότα και πολιτικές ζυμώσεις - Βάσω Κατράκη: Σε λευκό και μαύρο και Wagner-Verdi: 200 χρόνια*» (11 και 12 Ιανουαρίου 2014).

Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού «*Αλλοτινά και Τωρινά Πρόσωπα του Χρόνου*» (23 και 24 Ιανουαρίου 2014).

Μουσείο Κινηματογράφου: «Μεταφέροντας λογοτεχνικά έργα στη μεγάλη οθόνη - Μια περιπλάνηση με εργαλεία την εικόνα, τη μουσική και το θέατρο» (6 και 7 Φεβρουαρίου 2014)

Αρχαιολογικό Μουσείο «Θέατρο και Μουσική στην Αρχαία Μακεδονία: Συνομιλώντας με τα εκθέματα του Α.Μ.Θ.» (15 και 16 Φεβρουαρίου 2014).

¹¹ Για την ανάγκη δεπισταμονικής συνεργασίας στο σχεδιασμό εκπαιδευτικών προγραμμάτων, βλ. Νικονάνου 2010: 183-184.

¹² Ομάδα εργασίας: Ειρήνη Δελιδάκη, Μουσειοπαιδαγωγός - Υποψήφια Διδάκτωρ Πολιτισμικής Τεχνολογίας / Μαρία Παπασωτήρη, Πολιτισμολόγος - Υπεύθυνη Μουσείου και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων / Γεώργιος Ραπτόπουλος, Υπεύθυνος Τεχνικού Τμήματος του Μουσείου / Πάνος Κουρτίδης, Φιλολόγος - Εκπαιδευτικός / Ελένη Ανδρεαδέλλη, Μουσικός - Εκπαιδευτικός / Ομάδα Καλλιτεχνών Sourliboom: Γιώργος Αδαμίδης, Μουσειολόγος - Μουσειοπαιδαγωγός, και Βαλεντίνα Παρασκευαΐδου, Σκηνοθέτης - Ηθοποιός.

¹³ «Προσπαθώ να του περιγράψω τη σκηνή αυτή που τη θυμάμαι τόσο καλά: την πόλη της Χιροσίμα στις φλόγες. Του μιλώ γι' αυτή την τρομαγμένη φυγή μέσα από τους δρόμους τη μέρα εκείνη, μαζί με τη θεία Ματσούι και τη μαμά, που είχε στην πλάτη της τη μικρή Οχάτσου, μόλις τριών χρονών τότε. Είμαστε σχεδόν γυμνές, τα ρούχα μας τα είχε αρπάξει ο άνεμος της έκρηξης. Μπάλες φωτιάς αυλάκωναν τον αέρα, τίνάζαν φλόγινους πίδακες, που έκαναν ν' ανάβουν όλα όσα άγγιζαν, τα δέντρα, τα σπίτια και τους ανθρώπους που τρέχανε προς όλες τις κατευθύνσεις. Οι δρόμοι είχαν θερμανθεί, η ασφαλτος έβραζε, πολλοί σκύλοι ψήθηκαν ζωντανοί, γιατί δεν μπόρεσαν να ξεκολλήσουν από κάτω τα πόδια τους. Θυμάμαι τα τρομαχτικά ουρλιαχτά των φτωχών αυτών ζώων. Κ' η μαμά πρέπει να φώναζε κι αυτή πριν πηδήσει, αναμμένη, στο ποτάμι» (Γαραντούδης κ.ά, 2007, Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Β' Γυμνασίου, σ. 227-228).

«Δεν μπορώ να συνεχίσω άλλο. Δεν μπορώ. Ω μαμά, το μαυρισμένο σου πρόσωπο με κοιτάζει πάντα, μες από το γκρίζο νερό. Υπάρχει ένα φωτοστέφανο γύρω στο κεφάλι σου, από τα φλόγινά σου μαλλιά. Ορκίζομαι, μαμά, στο καρβουνιασμένο σου πρόσωπο, και στα λαμπαδιασμένα σου μαλλιά, ορκίζομαι ν' αφιερώσω την υπόλοιπή μου ζωή, να εμποδίσω να επαναληφθούν τέτοιες φρικαλεότητες. Α μαμά, μου χαμογελάς; Αυτό περίμενες από την κόρη σου; Την υπόσχεσή της ότι θ' αφιερωθεί σ' αυτή την προσπάθεια; Αυτό, λοιπόν, έγινε. Σου το υπόσχομαι. Το πρόσωπό σου με την επιθανάτια αγωνία του χάθηκε τώρα μέσα στα κυματάκια του ποταμού και το μόνο που μένει πια, είναι το μπουκέτο της Οχάτσου, τα άνθη της Χιροσίμα. Κοιμάσαι εν ειρήνη, αγαπημένη μαμά; Κοιμάσαι πραγματικά εν ειρήνη;» (Γαραντούδης κ.ά, 2007, Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Β' Γυμνασίου, σ. 228).

¹⁴ Στην ομάδα εργασίας συμμετείχαν οι Όλγα Σακαλή, Δρ. Μουσειολογίας - Μουσειοπαιδαγωγός / Ευμορφία Τσιαμάγκα, Μουσειοπαιδαγωγός Med / Κατερίνα Σακελλαρίου, Θεατρολόγος - Εκπαιδευτικός / Άκης Κερσανίδης και Χρύσα Τζελέπη, Σκηνοθέτες / Βασιλική Ζάγκλη, Θεατρολόγος - Εμπυκώτρια θεατρικού παιχνιδιού και Άννα Γαλοπούλου, Θεατρολόγος.

¹⁵ Η ταινία δημιουργήθηκε από τους σκηνοθέτες της ομάδας σχεδιασμού, Χρύσα Τζελέπη και Άκη Κερσανίδη.

¹⁶ Προθήκες 36 και 37 της έκθεσης.

¹⁷ Προθήκη 18 και ελεύθερα εκθέματα της έκθεσης.

¹⁸ Το ερωτηματολόγιο συμπλήρωσαν 97 από τους 112 συμμετέχοντες.

¹⁹ Για τις αρχές της μουσειακής εκπαίδευσης, βλ. Τζιαφέρη 2005, σσ. 34-37.

²⁰ Συμπληρωματικά, αναφέρουμε πως η αποτελεσματική συνεργασία των συντελεστών συσχετίζεται θετικά με το πόσο σαφής κατέστη ο διαθεματικός-διεπιστημονικός χαρακτήρας των εκπαιδευτικών δράσεων στους συμμετέχοντες (SCC=0,567**, p=0.000 <0,01**). Στις ποσοτικές (π.χ. αριθμός συμμετεχόντων) και ποιοτικές μεταβλητές διάταξης (π.χ. φύλο, ηλικιακή ομάδα) εφαρμόστηκε x2-test για τον έλεγχο ανεξαρτησίας και καλής προσαρμογής στην κανονική κατανομή (p≤0,05), Kruskal-Wallis test για την ανίχνευση ομοιογένειας ανάμεσα στις 3 ομάδες, και ο συντελεστής ρ του Spearman (SCC) για την ανίχνευση ενδεχόμενης συσχέτισης μεταξύ ερωτήσεων και υποερωτήσεων ((SCC =0,355**, p=0,001).

²¹ Η μουσειοπαιδαγωγική στην Ελλάδα έχει μόνον περιορισμένα στραφεί στα αναλυτικά προγράμματα, βλ. Νικονάνου 2015.

²² Σύμφωνα με το Νέο Οργανόγραμμα του ΥΠΠΟΤ (ΦΕΚ 171/Α/28-8-2014), τα Δημόσια Μουσεία δεν έχουν πλέον Τμήματα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων, ενώ στο νέο οργανόγραμμα του ΥΠ.Ε.Π.Θ καταργείται το Τμήμα Δ΄ Αισθητικής Αγωγής., υπεύθυνο για την υλοποίηση πολιτιστικών προγραμμάτων, και γίνεται απλά λόγος για «...πολιτιστικές και καλλιτεχνικές εκδηλώσεις» (ΦΕΚ 181/Α//29-8-2014, σ. 6264). Επιπλέον, από το 2012 (ΦΕΚ 2314/Β/10-8-2012, ΥΠ.ΠΑΙ.Θ.Π.Α.) στις Διευθύνσεις Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης των Νομών Αττικής, Θεσσαλονίκης και Αχαΐας τοποθετήθηκε μετά από διαδικασία επιλογής ένας Υπεύθυνος Αγωγής Υγείας, ένας Υπεύθυνος Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και ένας Υπεύθυνος Πολιτιστικών Θεμάτων. Στις υπόλοιπες Διευθύνσεις τοποθετήθηκε ένας Υπεύθυνος Σχολικών Δραστηριοτήτων (προγράμματα αγωγής υγείας, περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, πολιτιστικών θεμάτων).

²³ Ας σημειωθεί εδώ ότι οι σχετικές επιμορφωτικές δράσεις είναι αρκετά αποσπασματικές στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα (Νικονάνου 2015).